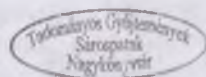

f. 792

MÉCSVILÁG

A SÁROSPATAKI NÉPFŐISKOLA NYÁRI TANFOLYAMÁNAK ALKALMI KIADVÁNYA
XIII. évfolyam 1. szám 1999. július 4.

A TIZEDIK NYÁR

Hol van az a nyár... - énekelte Fényes Szabolcs fülbemászó melódiáját egykor Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán. Hol van az a nyár? - kérdezzük mi, népfőiskola-szervezők, visszagondolva a nyári népfőiskolák elmúlt tíz esztendejére. S valóban, ez a tíz év, bár történelmi léptékkal mérve csekély, sok tekintetben mégis embert próbáló igyekezetet takar.

Tíz év alatt Patakon nem sok minden változott. Az országot viszont éppen a rendszerváltozás utáni negyedik kormány gyűri. 1990 óta sűrűn cserélődnek a kormányzati koncepciók és a kultuszminiszterek; Glatz, Andrásfalvy, Mádl, Fodor, Magyar, Hámori - csatársornak sem utolsó. Volt, aki támogatta, a többségük csupán tudomásul vette a népfőiskolai mozgalom létét, de olyan is akadt, aki talán még ma sem tudja, mi fán terem. A helyzet most éppen túléléspárti, de úgy látszik, egy évtized is kevés volt ahhoz, hogy e hagyományosan progresszív és európai gyökerű művelődési forma biztos jövőképre leljen.

A népfőiskolai mozgalom országos újjáéledése a politikai rendszerváltozás előzménye volt. Sárospatakon 1987 januárjában nyílt meg az első téli tanfolyam, amelyet további három követett. 1990 tavaszán a kulturális kormányzat jelentős támogatást

ítélt meg a Sárospataki Diákegylet népfőiskolai pályázatára, amelynek következményeként az addig főleg a Comenius Tanítóképző Főiskola intézményi hátterére támaszkodó Sárospataki Népfőiskola Szervező Bizottsága és Diákegylet új formában gondolkodhatott. Ez lett az első nyári tanfolyam, a Nemzedéki Népfőiskola, amelynek 1990. augusztus 6-18. között megrendezett három szekciójában összesen 23 előadó és 68 hallgató vett részt.

A társadalomismereti szekció, Balácsi Károly szociológus vezetésével, az Újszászy Kálmán-féle faluszeminárium gondolat ösvényén haladt tovább. A szociológiai és néprajzi előadások, a helyi társadalom működési mechanizmusának tanulmányozása mellett a hallgatók

látóutakat tettek környező falvakban, majd zárófeladatként szociológiai felmérést készítettek Sárában - abban a faluban, amelynek a felmérési eredményei a 30-as évekből, összehasonlítási alapként, rendelkezésre álltak. **A képzőművészeti szekció,** Czinke Ferenc grafikusművész és Dobrik István művészettörténész vezetésével, elsősorban a hallgatók rajz- és alkotókészségének megalapozását tűzte ki célul. Az első héten egységes rajzstúdiumokra került sor, ezt követően ki-ki érdeklődése szerint csatlakozhatott grafikai, festő vagy kerámia

foglalkozásokhoz. Mindezt művészettörténeti előadások egészítették ki. A **történelmi szekció** (vezetője: Szolnoki Tibor történész) Magyarország XX. századi történetét követte végig, immár torzításoktól mentesen. A meghívott előadók - egyetemi oktatók, tudományos kutatók - előadás/szeminárium formában dolgozták fel az általuk vállalt témát, a hallgatók esténként kötetlen beszélgetéseken folytathatták a vitát. A szakmai és szabadidős programok megszervezésében és lebonyolításában animátorok közreműködtek, a szervezőmunka kézben tartása Bordás István múzeológus feladata volt.

Így indultunk 1990-ben. A következő évben a népfőiskola egyesületi formában állandósult, tanári kara megszilárdult. Aztán a nyári tanfolyamok rendszere fokozatosan átalakult. A rendszer-

váltás okozta újraértékelési hullám lecsendesülésével megcsappant az érdeklődés a történelmi szekció iránt, míg a képzőművészeti tanfolyamot a gombamódra szaporodó művészeti alkotótáborok tették kevésbé keresetté. A helyi társadalom gyökereinek vizsgálata - lokális inspiráció híján - ugyancsak háttérbe szorult. Ezzel párhuzamosan új területek váltak dominánssá. A **református szekció** az eredetileg a Református Kollégium keretében 1936-ban megalakult népfőiskola örökségét vállalta fel, ötvözve azt a jelenkor igényeivel. A Balázsi Zoltán nagytiszteletű úr által vezetett szekció hit-

életi, valláserkölcsi és művelődéstörténeti témákat egyaránt feszegetve segítette résztvevőit jelenkorunk jobb megértésében. Mára mindez összefonódott az eredetileg önálló csoportként működő **határon túli szekcióval** (első vezetője Baranyai Katalin irodalomtörténész volt), amelynek fő témáit geopolitikai és magyarságismereti kérdések jelentették. A gyorsuló idő szülte az **informatika szekciót** (vezetője: Stóka György főiskolai docens), a leginkább XXI. századi témakört. Ez szemléletesen jelzi a

népfőiskola stratégiai szerepvállalásának módosulását is, hiszen számítástechnikai tanfolyamokat év közben is folyamatosan szervezünk. S most először kerül sor egyfajta komplex **művészeti szekcióra**, a művészet és a társadalom együttélésének, kölcsönhatásainak vizsgálatára.

A népfőiskola attól szép, hogy céljait, funkcióit, módszereit mindenkor rugalmasan igazítja változó világunk változó igényeihez. Nem függ kormányzati döntéstől, szakszervezeti egyeztetéstől, tanfelügyelőktől. Nyári tanfolyamainak lényege nemcsak a mondani valóban, de a *genius loci* -ban, a hely szellemében is megfogható. A *Sárospataki Népfőiskola* kifejezés két tagja ebben az értelemben tökéletesen egyenrangú.

Kedves Hallgatók! A tizedik, jubileumi évben is kellemes és hasznos időtöltést kívánunk valamennyiőtöknek Sárospatakon!

A szervezők nevében: *Bolvári-Takács Gábor*

A HELY SZELLEME

Nemcsak az idő határtalan versét tagolják az ünnepek és gyásnapok (III.15., X.6., XII.25.) de a térnek is vannak kitüntetett, rögzített pontjai. Ilyenek voltak a táltos elődök titkos áldozóhelyei, a megszentelt források, a vesztett csaták nemzeti sírkertjei, az Árpád-házi királyok által emeltetett kővárak, a tíz falunak harangozó román templomok. Ilyen dicsőséges hely Nándorfehérvár, amelynek tiszteletére öt kontinens keresztény templomaiban kondulnak meg a harangok minden délidőben. De ugyanilyen megszentelt hely a gönci prédikátor szerény hajléka, amelyben a keresztyén hit, a kultúrhistoria és az erős, még romlatlan magyar nyelv kapcsolódott össze erős kötelékkel a Biblia lapjain. Vagy az esztergomi várdomb lejtője, ahol az emberségről példát, vitézségről formát adó költő kardján s homlokán a vér lecsordult.

Nos, hogy tudjátok, ilyen mágikus körben ülünk, állunk, beszélünk és hallgatunk, itt Újszászy Kálmán vendiófája alatt. Mert a magyar népfőiskolai mozgalom alapítójáról nem elég azt tudnunk, hogy a pesti Lipótvárosban született fiatalembert sorsának korparancsa Patakra vezényelte, ahol alázatos szolgálattévő volt, több, mint hét évtizeden át. Tudnunk kell azt is, hogy ez a törekeny testalkatú férfi, a "Hit, Haza, Haladás" feliratú pataki zászló alatt a magyar megmaradás oszlopembere volt. A pataki vár-építők, templomépítők, iskolaépítők és fenntartók nagy dinasztiájához tartozott, Perényi Péter, I. Rákóczi György, Lorántffy Zsuzsanna, Jan Ámos Comenius, II. Rákóczi Ferenc egyenes ági leszármazottjaként.

Mert Újszászy Kálmán - immár befejezett - életútjának megértéséhez látnunk kell Sárospatak kitüntetett helyének sorsszerűségét. A délvidéki főúr, a koronaőr Perényi nemcsak kiterjedt birtokait mentette át ide, a Felvidék, az Alföld és Erdély peremvidékére, hanem a haza újraegyesítésének reményét is. E soha nem szűnő reménység jegyében lángoltak fel rendre e tájról a szabadságharcok az elmúlt évszázadokban. De a szellemi haza felépítésének és egységesítésének reményében vert itt mély gyökeret a hazai művelődés egyik erős fája - a népmesék virágzó világ-

fája -, az ötödfél évszázadon át sarjadó, burjánzó protestáns iskola is. Amely immár szelidebb eszközökkel, a szellem fegyvereivel szolgálta és szolgálja a magyar megmaradás szent ügyét, a főúri pártfogók alatt, a bujdosás-vándorlás keserű éveiben, a trianoni csonkítást követően és az új keletű keleti zsarnokság sötét árnyékában.

E szörnyűséges dűlások utóbbi két változatának már Újszászy Kálmán is elszenvedője, egyben velük dacoló, cselekvő résztvevője volt. Az elszakított részek földönfutóinak gyámolítója, a falukutatás, a népi szociográfia egyik legeredetibb mestere, a népfőiskolai mozgalom elindítója volt. A második világháború után, s az azt követő kemény diktatúra idején volt bátorsága helyben maradni, nemcsak megőrizni, de gyarapítani a könyvesházat, szervezni (sub rosa) az öreg népfőiskolások találkozóit, gögös, világi hatalmaktól visszaperelni az ősi scholát. Hogyan is győzte ésszel, szívvel, energiával mindezt? A vállalt feladat - melynek hűségese nyomaiba szegődött - végtelen erőt kölcsönzött neki.

Talán ez a legfontosabb üzenete és tanulsága Újszászy Kálmán életművének. De vajon értelmezhető, vállalható-e még a példa aranyborjút imádó korunk ócskapiaci lármájában? A plázák, mammut-shopok, multiplexek, bigmekek csábításában, a Bux-index ideges vibrálására tapadó hamis próféták és vallási gagyit árusító kufárok rikácsolása közepette? Mert "Úgy nézzetek szét, hogy ma még semmi sincs / Csak majmolás, álúrság és gaz-bírság" Így van bizony, ezért "Búsabb az ifjú magyarnál nem lehet/ Mert él basák és buták közepette/ Mert hiába lett acélból itt a szív/ Szép emberszívként szikrázni, ha akar/ A honi rozsdá megfogta, megette"

Emeljük fel mégis szívünket, és merítsünk erőt a megszentelt hely sugárzó szelleméből. Ahogy a fáradó Antheus megérintette a földet, érintsük meg kezünkkel mi is ezt a mesebeli diófát, amelynek gyökerei mélyen belekapaszkodnak e kemény zempléni földbe, amelynek törzse, ha görbe is, szilárdan tartja a dús koronát, amelynek égisz lombjai között fészket rak a Nap és a Hold, és zümmögnek levelei közt, nyári éjszakán, a pontosan, szépen járó magyar csillagok.

Balázs Károly

Elhangzott Sárospatakon, Újszászy Kálmán kertjében, 1999. július 4-én.

Sárospatak - Nagyvárad - Népfőiskola

Sárospatak adott otthont egy éve a Kárpát-medencében működő népfőiskolák szakemberei számára egy baráti találkozóra. A találkozón több mindenről szó esett, túl a határon belül és határon túli népfőiskolák, civil szerveződések gondjain, a törvényi keretek adta lehetőségeken, a kapcsolatokat erősítő javaslatokon. A jövő terveit erősítő állásfoglalás elfogadása mellett alkalom nyílt arra is, hogy betekintést nyerhessünk egymás mindennapjaiba, a népfőiskolák napi munkájába, őszintén beszélve személyes sikereinkről, kudarcainkról. Ilyen kötetlen diskurzus közepette vetődött fel az a gondolat, hogy milyen szerencsés lenne, ha a Nagyváradon és környékén élő magyar tanítók részt vehetnének a Sárospataki Nyári Népfőiskolán és hallhatnának a hazai tanítóképzés tehetség-gondozó munkájáról, sőt alkothatnának is az itt eltöltött idő alatt. A javaslatot, melyet az Ady Társaság részéről Tavaszai Hajnal vetett fel, örömmel fogadtuk, és megtárgyalva az elnökséggel kidolgoztuk az egy hét programját. Sikerült támogatást kapnunk a Művészeti és Szabadművelődési Alapítványtól, és saját költségvetésünkből kiegészítve megteremtettük a nyári népfőiskola működtetéséhez szükséges fedezetet.

Meghívásunkat örömmel fogadták a felkért előadók, tanár kollégák. Az egy hét programját úgy próbáltuk szervezni, hogy a személyes tapasztalatcserén túl bepillantást nyerhessenek hallgatóink a hazai tanítóképzés művészeti neveléssel foglalkozó műhely-

Váradi 1599 körül

munkájába, ízelítőt kapjanak a különböző vizuális művészetek hazai megítéléséről, társadalmi helyükről a századvégen. Terveink szerint az előadásokat konzultációk, beszélgetések követik, hangsúlyt fektetve a párbeszéd formára. Az alkotómunka szervesen egészíti ki az elméleti blokkokat.

Abban a reményben köszöntöm hallgatóinkat, hogy tíz nap múlva élményekkel feltöltődve, szakmai munícióval a tarsolyukban, szeretett barátként térhetnek majd haza otthonukba.

Dobrik István

A X. NYÁRI NÉPFŐISKOLA NYITÓ PROGRAMJAI

július 3., szombat

Érkezés, szállás elfoglalása

július 4., vasárnap

10 óra: Találkozó a Sárospataki Református Kollégium udvarán, Újszászy Kálmán szobrának és a Sárospataki Népfőiskola emléktáblájának megkoszorúzása. Ezt követően séta a református temetőbe. Emlékezés a népfőiskola alapítóira Szabó Zoltán és Újszászy Kálmán sírjánál, valamint a „nagydiófa” alatt.

14 óra: Városnézés, ismerkedés Sárospatakkel

17 óra: A Nyári Népfőiskola megnyitó ünnepe a Szinyei-házban, ezt követően baráti beszélgetés.

A MŰVÉSZETI SZEKCIÓ SZAKMAI PROGRAMJA

Szekcióvezető: Dr.Dobrik István művészettörténész, a Miskolci Galéria igazgatója

Animátor: Vinnainé Vékony Márta főiskolai adjunktus

Tanárok: Dr.Balázs Károly szociológus, Balogh István főiskolai docens, Dr.Bolvári-Takács Gábor tudományos főmunkatárs, Kelemen Judit főiskolai adjunktus, Molnár Irén főiskolai docens, Szentirmai László tanszékvezető főiskolai docens, Dr.Petneki Áron egyetemi docens, Dr.Hegedűs László főiskolai tanár, a Comenius Tanítóképző Főiskola főigazgatója

július 5., hétfő

9.00: Jövőkép a tanítóképzésben (előadás)

Előadó: Hegedűs László

10 óra: Korreferátumok, beszélgetés

Balázs Károly, Dobrik István

15 óra: Művészet és társadalom / művészet és nevelés (előadás)

Előadó: Dobrik István

16 óra: Korreferátumok, beszélgetés

Résztvevők: Bolvári-Takács Gábor, Kelemen Judit, Szentirmai László, Vinnainé Vékony Márta

20 óra: Filmtörténet-filmesztétika I.:

Mephisto (rendezte: Szabó István)

Bolvári -Takács Gábor

július 6., kedd

9-11 óra: Kulturális antropológia I.

Balázs Károly

11-13 óra: Képzőművészeti foglalkozás I.

Dobrik István, Molnár Irén

15-16 óra: Zenei foglalkozás I.

Kelemen Judit

17-18 óra: Drámapedagógia/ bábjátszás I.

Szentirmai László

20 óra: Szabad program

július 7., szerda

9-10 óra: Filmtörténet - filmesztétika II.:

A Mephisto c. film elemzése.

Bolvári-Takács Gábor

10-12 óra: Drámapedagógia/bábjátszás II.

Szentirmai László

15-18 óra: Képzőművészeti foglalkozás II.

Dobrik István, Molnár Irén

20 óra: Filmtörténet-filmesztétika III.:

Észak-északnyugat (rendezte:

Alfred Hitchcock)

Bolvári-Takács Gábor

július 8., csütörtök

9-10 óra: Kulturális antropológia II.

Balázs Károly

10-12 óra: Filmtörténet-filmesztétika IV.:

Az Észak-északnyugat c. film elemzése.

Bolvári-Takács Gábor

15-16 óra: Zenei foglalkozás II.

Kelemen Judit

16-18 óra: Képzőművészeti foglalkozás III.

Dobrik István, Molnár Irén

20 óra: Kép a képben (előadás)

Előadó: Petneki Áron

július 9., péntek

10-12 óra: Kulturális antropológia III.

Balázs Károly

15-18 óra: Képzőművészeti foglalkozás IV

Dobrik István, Molnár Irén

20 óra: Szabad program

július 10., szombat

9-12 óra: Képzőművészeti foglalkozás V.

Dobrik István, Balogh István

14-15 óra: Értékelés

15.30 Népfőiskola zárása

A HATÁRON TÚLI - REFORMÁTUS SZEKCIÓ SZAKMAI PROGRAMJA

Mottó: „Mert ezer esztendő annyi előtted, mint a tegnapi nap, amely elmúlt...”

(Zsoltárok 90:4)

Szekcióvezető: Balácsi Zoltán lelkész

Animátor: Kelemen Judit főiskolai adjunktus

július 5., hétfő

9.00 Áhitat

10.00 Szétszórattatásunk és együvé tartozásunk. *Előadó:* Kurucz Gyula, a Magyarok Világszövetségének alelnöke

14.00 A magyarság szerepe Európa történetében. *Előadó:* Dr. Hörcsik Richárd egyetemi tanár, országgyűlési képviselő

20.00: Filmklub: *Mephisto* (rendezte: Szabó István)

július 6., kedd

9.00 Áhitat

10.00 Vallásosság és hit az ezredfordulón
Előadó: Dr. Szathmáry Sándor kutatóprofesszor

14.00 A Sárospataki Református Egyház 450 éve a magyarság történetében
Előadó: Virágh Sándor református lelkész

20.00 Szabad program

július 7., szerda

9.00 Áhitat

10.00 Az apokalypszis kérdése az új évezred küszöbén. *Előadó:* Varga Zsolt református lelkész

14.00 Falukutatás Karcsán (betekintés egy működő református közösség életébe)

20.00 Filmklub: *Észak-északnyugat* (rendezte: Alfred Hitchcock)

július 8., csütörtök

9.00 Áhitat

10.00 Ezredévünk irodalma (dióhéjban), kitekintéssel a Bibliának a magyar irodalomra gyakorolt hatására
Előadó: Lászlóffy Aladár író

14.00 A határon túli magyar gyermekirodalom kérdései. *Előadó:* Dr. Komáromy Sándor tanszékvezető főiskolai tanár

20.00: Kép a képben. *Előadó:* Dr. Petneki Áron egyetemi docens

július 9., péntek

9.00 Áhitat

10.00 A reformáció korának magyar gyülekezeti énekei. *Előadó:* Bereczk Ágnes énektanár, egyházzeneész

14.00 A rossz és a jó harca - a pszichológus szemszögéből. *Előadó:* Takács Ildikó pszichológus

20.00: Szabad program

július 10., szombat

9.00 Áhitat

10.00 Az előadásokon elhangzottak és a falukutatás során tapasztaltak összevetése.

15.30 A népfőiskola zárása

A KARCSAI FALUKUTATÁS SZEMPONTJAI

1. Vallásos ember - hívő ember (azonosságok, különbségek)
2. A Biblia szerepe a vallásos ember életében
3. A Biblia szerepe a hívő ember életében
4. A Biblián kívüli vallásos irodalom iránti érdeklődés Karcsán
 - a) a reformátusok körében,
 - b) más vallásúak körében.
5. Vallásos nevelés a vegyes házasságokban
6. Mit jelent az Ön életében a következő bibliai idézet:
„A gonoszt jóval győzd meg!” (Róm.12.21.)

Összevontan, eredményesen (Visszatekintés tavalyi programunkra)

Az 1998-as nyári népfőiskola rendhagyó volt a református és a határon túli szekciót illetően, s egyben új lehetőségeket hordozott magában. Az addig külön működő szekciókat összevontuk, és olyan programot kínáltunk, amely érdeklődést vált ki minden hallgatóból. Alapot kínált ehhez, hogy bizonyos átfedés mindig is volt a két szekció között. A jelentkezett hallgatók közül többen már vettek részt a nyári népfőiskolai munkában, mint a határon túli szekció tagjai. Számukra újszerű volt a párosítás. Az első napokban, a korábban megszokottól eltérően furcsának tűnt a reggelenkénti áhitat, amivel munkánkat kezdtük. Csakhamar kiderült, hogy jólesik előhívni azokat a lelki többlet után vágyó érzéseket, amiket addig elfedett valami más. Örömmel, áhitattal olvastuk együtt reggelenként a Bibliát, s a felolvasott részt az

előadást tartó püspök, professzor, lelkész, vagy a szekció vezetője magyarázta.

A határon túli szekció arculatát korábban főként az aktuális politikai kérdések, s más egyéb fontos dolgok határozták meg, a reformátusét a hitélettel kapcsolatos problémák. Mivel mindezek a dolgok a mai ember egzisztenciálisan érintik, a kettő össze-

vonása feltétlenül hasznos és eredményes volt. Nem egy "öszvért" kaptunk tehát, amely genetikai végtermékként tovább nem szaporítható, hanem egy új lendülettel induló, új értékekkel gyarapodó közösséget, amely a jövőben megtartani és fejleszteni kívánja önmagát.

Népfőiskolánk előadói a következő személyek voltak:

Dr. Bölcskei Gusztáv református püspök, a Zsinat lelkészi elnöke

előadásának mottója: "A por siet, a kő ráér" Weöres Sándor-idézet volt. Általános kitekintéssel érzékeltette a világban folyó eseményeket úgy, hogy annak minden története Isten végzése és terve nyomán zajlik.

Cseh Károly költő lendületes előadásban szólt a színek és jelképek szerepéről a költészetben. Ennek mintegy folytatása volt *Dr. Tusnády László* főiskolai docens témája: „Hagyomány, szimbólumok, számok a költészetben”.

Dobay Béla gimnáziumi tanár nagy hozzáértéssel, alapos felkészültséggel mutatta be a „Sárospatak az irodalomban - az irodalom Sárospatakon” témát.

Dr. Hörcsik Richárd teológiai professzor, országgyűlési képviselőtől egy bibliai történettel kapcsolatos előadást kértünk. Életszerűen fejtette ki a megadott témát: „Te is találkozhatasz Jézussal a damaszkuszi úton”.

Kovács Emil budapesti lelkész a kisgyülekezetek életének aktuális kérdéseit hozta elénk, diafilmek vetítésével szemléltetve mondandóját.

Dr. Marjovszky Tibor teológiai professzor az ima megjelenési formáiról beszélt, kitekintve a keresztyénségen túli világvallásokra is.

Dr. Petneki Áron egyetemi docens „Az írás és nyomtatás szerepe a reformációban” témát dolgozta fel, gazdag művelődéstörténeti áttekintéssel.

Szabó Csaba, a Pataki Diákok Szövetsége elnöke, a Magyar Köztársaság egyesült államokbeli nagykövetségének volt kulturális tanácsosa, aki arról a missziói munkáról számolt be élményszerűen, szemléletesen, amelyet Washingtonban öt évig végzett.

Örökös előadónk, *dr. Szathmáry Sándor* professzor, egy Rudolf Bohreni idézet kapcsán szólt az újjászülétsről, és nagy teológiai szakmai rálátással tárta fel a kérdéskör titkát.

Dr. Tukacs Béla, a Sárospataki Református Kollégium Alapítvány elnöke nagy élettapasztalattal és emberismerettel arról tanított bennünket, miként lehet kezelni az embereket a szeretet mentén.

A komoly dolgok között szántunk időt főzésére, szalonnasütésre, borozgatásra, nótázásra is. A 12 hallgató a jövő évi viszontlátásban reménykedve, sok hasznos ismerettel gyarapodva búcsúzott egymástól, a szekcióvezetőtől és Sárospataktól.

Balázs Zoltán

Filmklubra készülve - AVAGY AMIRŐL NEM LESZ SZÓ...

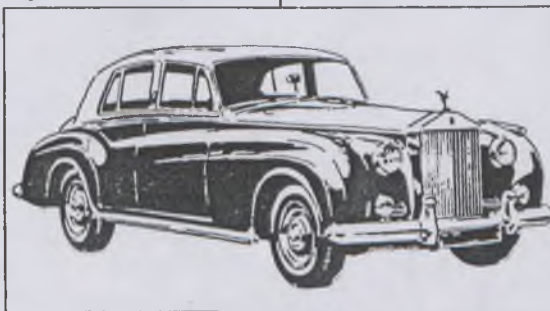
FILMCÉZÁROK ZEMPLÉNBŐL

(MERT TÁJEGYSÉGÜNK NEMCSAK BORÁRÓL HÍRES)

Az 1997-es év örökké emlékezetes marad két hollywoodi filmcég, a *Paramount* és a *20th Century-Fox* számára. Közösен jegyzett produkciójuk, a *Titanic*, nem csupán az év legjobb filmje lett, de az elnyert 11 Oscar-díjjal utolérte az 1959 óta csúcsot tartó *Ben-Hur* rekordját. A két stúdió filmek előtt bejelentkező emblémáját - hófödte hegycsúcs csillagkoszorúban, illetve szoborszerű névbetűk pásztázó reflektorok között - minden mozilátogató ismeri. Azt azonban kevesen tudják, hogy mindkét cég alapítója magyar volt, sőt, mi több: Sárospatak környékén születtek!

Adolf Zukor
(eredetileg Cukor Adolf) 1873. január 7-én látta meg a napvilágot egy bodroghközi faluban, Ricsén. 15 évesen emigrált az Egyesült

Államokba, és hamarosan felismerte a filmiparban rejlő kitörési lehetőséget. 1912-ben saját filmvállalatot alapított, majd négy évre rá egyesült Jesse Lasky hasonló profilú cégével. A *Famous Players-Lasky* stúdiót 1927-től hívják *Paramount*-nak, amely eredetileg egy másfél évtizeddel korábban beolvasztott kis filmcég neve volt. A *Paramount* története az alapítástól összefonódott Zukor életével, aki 1916-36 között elnökként, majd 1964-ig az igazgató tanács elnökeként, s végül haláláig, 1976-ig, tiszteletbeli elnökként állt a cég élén. Zukor a húszas évek végére Hollywood egyik legbefolyásosabb vezetőjének számított, és kiváló túlélési képességét bizonyítja, hogy a gazdasági világválság alatt is megtudta őrizni pozícióját. Igaz, 1936-ban át kellett adnia a stúdió operatív irányítását, de továbbra is mértékadó személyiség maradt.

1949-ben a filmiparért végzett teljesítményét Oscar-díjjal ismerték el. Nem alaptalanul, hiszen már az Oscar-díjak első kiosztásán, 1928-ban, *Paramount*-produkció nyerte a legjobb filmért járó szobrocskát: a *Szárnyak*. Később pedig - a világháborútól napjainkig - olyan sikerek öregbítették a stúdió nevét, mint a *Love Story*, a *Keresztapa*-trilógia vagy a *Forrest Gump*; Hitchcocktól a *Hátsó ablak* és a *Psycho*; az akciófilmek közül a *King Kong* és az *Indiana Jones*-filmek; a zenés műfajból a *Grease* vagy a *Szombat esti láz*. Zukor haláláig büszke volt magyarságára, s a

fáma úgy tartja: még legelfoglaltabb időszakában is tudott időt szakítani arra, aki hazai témával kereste fel őt. Feltéve persze, hogy az illető átjutott a titkárnők gyűrűjén, de különösen Zukor legbizalmasabb

asszisztensén, aki - mondanunk sem kell - szintén magyar volt.

William Fox (eredeti nevén: Fried Vilmos) 1879. január 1-jén született a bortermeléséről híres Tolcsván. Mindössze kilenc hónapos volt, amikor szülei kivándoroltak. Fox - akárcsak Zukor - 1912-ben alapított először saját vállalatot, majd 1915-ben hozta létre a *Fox Film Corporation*-t, amelynek aztán 15 éven át elnöke maradt. Fox elsősorban filmes üzletemberként alakított nagyot: a húszas években 45 %-os érdekeltséget szerzett a brit filmipar fellegvárában, a *Gaumont-British*-ben, és ellenőrzést gyakorolt a hollywoodi *Metro-Goldwyn-Mayer* álomgyár anyavállalata, a *Loew's Inc.* fölött is. Fox már csak lépésekre volt attól, hogy Amerika legjelentősebb filmmogulja legyen, amikor

1929-ben beütött a tőzsdekrach. A kormányzat trösztellenes intézkedései tovább súlyosbították helyzetét, ráadásul két hónapig autóbaleset miatt kórházban feküdt. Fox képtelen volt Zukorhoz hasonlóan túlélni a krízist, pillanatok alatt csődbe ment. Érdekeltsegeit bankok vásárolták meg potom pénzért. A *Fox Film* Spyros Skouras kezébe került, aki 1935-ben egyesítette a stúdiót a *Twentieth Century*-val. Megalakult a *20th Century-Fox*, amelynek azonban - bár Fox nevét (is) viselte - már semmi köze nem volt az egykor filmcézárhoz. A sors ironiája, hogy Fox elnökként nem érte meg stúdiója első, legjobb filmért járó Oscar-díját: a *Kavalkád* 1933-ban nyerte el a kitüntető címet. Hogy aztán a mai napig olyan kiváló *20th Century-Fox* - produkciók kövessék, mint a *Csillagok háborúja* és folytatásai, a *Francia kapcsolat*, a *Kleopátra*, a *Nyolcadik utas: a Halál*, a *Pokoli torony*, a *Poszeidón katasztrófa*, és musical-ek, mint a *Hello, Dolly!*, *A muzsika hangja* vagy a *Rocky Horror Picture Show*. Fox pályája az amerikai filmipar vadkapitalista fejlődésének esettanulmánya, amely mély nyomot hagyott a kortársakban. Életrajzát már 1933-ban kiadták, s azt nem kisebb szerző jegyezte, mint a világhírű író, Upton Sinclair. Fox 1936-ban teljesen csődbe jutott, s kétségbeesett próbálkozásai törvénytelen utakra terelték. Végül hat hónapot ült börtönben. 1952-ben visszavonultan halt meg.

Szólnunk kell még egy zempléni kötődésű filmcézáról, aki azonban nem producerként, hanem rendezőként írta be magát az egyetemes filmtörténetbe. **George Cukor**, magyar emigránsok gyermekeként, 1899. július 7-én már New York-ban született, de anyja tokaj-hegyaljai származású volt. Cukor (amerikai kiejtéssel: 'kjúkor') nyilván a Zukorral való összetévesztés elkerülése végett hagyta változatlanul eredeti családi nevét, bár névrokonságuk csak véletlen. Első három filmjét ugyanis 1930-ban, segédrendezőként, a *Paramount*-nál forgatta. Később több stúdiónak dolgozott, de leginkább a

Metro-Goldwyn-Mayer foglalkoztatta. Cukort a "nők rendezője"-ként aposztrofálták, s valóban kiválóan tudta kibontakoztatni Joan Crawford, Greta Garbo, Ava Gardner, Katherine Hepburn tehetségét. 1939-ben nagy csalódást okozott számára David Selznick producer döntése, amikor a forgatás megkezdése után tíz nappal menesztette őt a később legendássá vált *Elfújta a szél* direktori székéből. Hamarosan vigasztalódott azonban a *Philadelphiai történettel*, amelyet sikeres - bár kissé színpadias - filmek tucatjai követtek. A legjobb rendezésért járó Oscar-díjra 1964-ig várnia kellett: ezt a *My fair lady*-ért érdemelte ki, amely egyébként a kritikusok szerint nem a legsikerültebb filmje. Cukor 1983-ban hunyt el, egyik utolsó alkotása a szovjet-amerikai koprodukcióban készült *Kék madár* volt, Elizabeth Taylormal a főszerepben.

Végezetül térjünk vissza a cikk elején említett *Ben-Hurra*. E filmnek ugyanis szintén voltak magyar - bár nem zempléni - alkotói. Rózsa Miklóst Oscar-díjjal jutalmazták a film zenéjéért, míg Andrew Marton (Márton Endre) akciórendező nevét a kocsiverseny-jelenet fémjelzi, amely máig a filmtörténet legemlékezetesebb pillanatai közé tartozik.

BTG

MÉCSVILÁG

Felelős kiadó: Dr. Dobrik István
Szerkesztették:
Dr. Bolvári-Takács Gábor és
Bordás István

1999. július 4.